

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Εισαγωγή

Ο αντίκτυπος στο περιβάλλον ορισμένων ειδών τουριστικής ανάπτυξης προκαλεί συνεχή και αυξανόμενη ανησυχία. Η ανησυχία αυτή παρατηρείται σε όλες τις χώρες του πλανήτη στις οποίες η τουριστική ανάπτυξη έχει αναγνωριστεί ως η βασική αιτία υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Στην Ισπανία, η υπερσυγκέντρωση τουριστικών καταλυμάτων στις παράκτιες περιοχές έχει προκαλέσει μόλυνση των υδάτων. Στην Ινδία, το Ταξ Μαχάλ υφίσταται φθορά εξαιτίας του μεγάλου αριθμού τουριστών. Στην Αίγυπτο, η καλή κατάσταση των πυραμίδων απειλείται επίσης από τον μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Ωστόσο, για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος δεν ευθύνεται μόνο η τουριστική ανάπτυξη. Ο απρογραμματίστος σχεδιασμός της βιομηχανικής και της αγροτικής ανάπτυξης έχει επίσης καταστροφικές συνέπειες σε ορισμένες περιοχές.

Πλέον, είναι κοινά αποδεκτό ότι ο πλανήτης αντιμετωπίζει εκτεταμένες περιβαλλοντικές απειλές. Το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στρέφεται κυρίως προς την όξινη βροχή, την τρύπα του όζοντος και τη συνακόλουθη υπερθέρμανση του πλανήτη. Σε πολλές χώρες οι ακατάλληλες μέθοδοι καλλιέργειας και ο υπερπληθυσμός καταστρέφουν τα γόνιμα εδάφη. Η αλόγιστη χρήση χημικών και λιπασμάτων μολύνει τις υδάτινες πηγές. Η αστικοποίηση απειλεί τους χώρους πρασίνου. Ό,τι παλαιότερα θεωρούνταν τοπικό πρόβλημα πλέον προσελκύει τη διεθνή προσοχή. Παρόλο που η τουριστική ανάπτυξη δεν είναι υπεύθυνη για όλα αυτά τα προβλήματα, σε ορισμένες χώρες συμβάλει σημαντικά στην όξυνσή τους. Χωρίς σωστό μάνατζμεντ για την αντιμετώπισή τους, η τουριστική κίνηση θα μειωθεί σημαντικά στο μέλλον.

Οι κυβερνήσεις καταβάλλουν τεράστιες προσπάθειες να περιορίσουν την υποβάθμιση του περιβάλλοντος μέσω της ενθάρρυνσης οικολογικών δραστηριοτήτων και τον περιορισμό μη φιλικών προς το περιβάλλον ενεργειών. Όσον αφορά στον κλάδο του τουρισμού, έχει αποδειχθεί ότι οι μεγάλοι όγκοι τουριστών έχουν αναλογικά μεγαλύτερες περιβαλλοντικές επι-

πτώσεις απ' ό,τι οι μικρότεροι αριθμοί επισκεπτών. Σε ορισμένες τουριστικές τοποθεσίες και προορισμούς εξετάζονται μέτρα περιορισμού της τουριστικής ροής. Ο καθορισμός της μέγιστης φέρουσας ικανότητας κάθε προορισμού συγκεντρώνει όλο και μεγαλύτερη προσοχή. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο τρόπος με τον οποίο ο τουρισμός φέρεται σήμερα στο περιβάλλον θα επηρεάσει τη μελλοντική χρήση –και ίσως τη διαθεσιμότητά του. Πλέον, μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη τουρισμού μικρής κλίμακας, καθώς αποτελεί πιο «φιλική προς το περιβάλλον» και εναλλακτική επιλογή στον μαζικό τουρισμό. Στην πράξη πάντως, ο «εναλλακτικός» τουρισμός δεν υφίσταται· πρόκειται για ένα είδος κατάτμησης της αγοράς, που ανταποκρίνεται σε ειδικές συνθήκες προσφοράς και ζήτησης. Σε αρκετές χώρες ο τουρισμός μικρής κλίμακας μπορεί να είναι ο καταλληλότερος για ορισμένες περιοχές τους· όμως δεν θεωρείται εξίσου ωφέλιμος όσο οι αφίξεις μεγάλου αριθμού τουριστών. Στις αναπτυσσόμενες χώρες ειδικότερα, τέτοιες μαζικές αφίξεις είναι απαραίτητες για τη δημιουργία οικονομίας κλίμακας και δίνουν έναυσμα στην ανάπτυξη.

Ο τουρισμός μεγάλης κλίμακας δεν συνεπάγεται εχθρική προς το περιβάλλον ανάπτυξη. Απλώς απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό, προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι εξαρχής υπάρχει επίγνωση των περιβαλλοντικών και των κοινωνικών προβλημάτων τα οποία μπορεί να τον συνοδεύουν. Χάρη στο παγκόσμιο ενδιαφέρον για το περιβάλλον, οι υπεύθυνοι σχεδιασμού τουριστικής πολιτικής πλέον συνειδητοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό την υποχρέωσή τους απέναντι στις μελλοντικές γενιές, για καλύτερη χρήση του περιβάλλοντος.

Ο ευρύτερος ορισμός του «περιβάλλοντος» αναφέρεται τόσο στο φυσικό όσο και στο τεχνητό δομημένο. Το φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνει ό,τι μας προσφέρει η φύση – το κλίμα και τον καιρό, τις υδάτινες ζώνες, το φυσικό ανάγλυφο και τα εδάφη, τη χλωρίδα και την πανίδα κ.ο.κ. Το δομημένο περιβάλλον είναι ό,τι έχει προσθέσει ο άνθρωπος στη φύση, όπως τα κτίρια και τις υπόλοιπες κατασκευές. Ωστόσο, σε όλες τις συγκεροτημένες περιβαλλοντικές αναλύσεις, γίνεται επίσης λόγος για τις κοινωνικο-πολιτιστικές και οικονομικές πτυχές του περιβάλλοντος. Στην πραγματικότητα, είναι αφενός δύσκολος κι αφετέρου μη επιθυμητός ο διαχωρισμός των κοινωνικο-πολιτιστικών και των φυσικών χαρακτηριστικών του.

Η σχέση ανάμεσα στο περιβάλλον και τον τουρισμό είναι ιδιαίτερα στενή. Πολλές φυσικές ομορφιές λειτουργούν ως αξιοθέατο για τους επισκέπτες. Οι τουριστικές εγκαταστάσεις και γενικότερα η τουριστική υποδομή εντάσσονται στο δομημένο περιβάλλον. Η τουριστική χρήση και ανάπτυξη μιας περιοχής οδηγεί σε περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Αυτή η σχέση πρέπει να γίνει απόλυτα κατανοητή, προκειμένου να επιτευχθεί ο ορθός σχεδιασμός, η σωστή ανάπτυξη και διαχείριση των φυσικών πόρων.

Η Διακήρυξη της Μανίλα την οποία εξέδωσε ο WTO το 1980 υπογραμμίζει τη σημασία των πολιτιστικών αλλά και των φυσικών πόρων για την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας, καθώς και την ανάγκη προστασίας αυτών των πόρων προς όφελος τόσο του τουρισμού όσο και των κατοίκων των τουριστικών περιοχών. Η Κοινή Διακήρυξη του WTO και του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (United Nations Environment Programme – UNEP) το 1982, η οποία επισήμοποίησε τη συνεργασία μεταξύ των δύο υπηρεσιών στους τομείς του τουρισμού και του περιβάλλοντος, αναφέρει ότι:

«... η προστασία, ο εμπλουτισμός και η βελτίωση του ανθρώπινου περιβάλλοντος εντάσσονται στις βασικές προϋποθέσεις για την αρμονική ανάπτυξη του τουρισμού. Αντίστοιχα, η λογική διαχείριση των τουριστικών δραστηριοτήτων μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην προστασία και την ανάπτυξη του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής...»

Τα τελευταία 20 χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί πλήθος έρευνες σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ανάπτυξης, ορισμένες απ' τις οποίες επικεντρώνονται ειδικότερα στον τουρισμό. Έτσι, είναι πλέον δυνατή η συστηματική μελέτη αυτών των επιπτώσεων και η εξεύρεση τρόπων αντιμετώπισής τους· όπως με τη λήψη «προληπτικών» μέτρων περιβαλλοντικού σχεδιασμού ή με τη λήψη διορθωτικών μέτρων. Ωστόσο, αυτό το ερευνητικό πεδίο είναι ακόμα νέο, γι' αυτό και υπάρχει ανάγκη για συνεχείς μελέτες, ειδικά όσον αφορά στις επιπτώσεις ορισμένων τύπων τουριστικής ανάπτυξης στο τροπικό περιβάλλον και σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές, όπως τα μικρά νησιά, οι κοραλλιογενείς ύφαλοι και οι οάσεις στις ερήμους.

Τα περιβαλλοντικά ζητήματα που απασχολούν περισσότερο τους υπεύθυνους σχεδιασμού τουριστικής πολιτικής είναι δύο: Αφενός οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης αυτής καθ' αυτής κι αφετέρου η διατήρηση και (όπου είναι απαραίτητο) η βελτίωση της ποιότητας των τουριστικών περιοχών. Τα δύο αυτά ζητήματα εξετάζονται ακολούθως.

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον

Ο τουρισμός μπορεί να επιφέρει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Αυτό εξαρτάται από το πόσο καλά σχεδιάζεται και ελέγχεται η τουριστική ανάπτυξη. Οι βασικές επιπτώσεις του, που αναλύονται ακολούθως, δεν εμφανίζονται ταυτόχρονα σε κάθε τουριστική περιοχή. Η εμφάνισή τους εξαρτάται από το είδος και την κλίμακα της τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και από τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της περιοχής.

Αρνητικές επιπτώσεις

Μόλυνση των υδάτων

Εάν δεν υπάρχει καλό σύστημα αποχέτευσης στα ξενοδοχεία, τα θέρετρα ή στις υπόλοιπες τουριστικές εγκαταστάσεις, μπορεί να προκληθεί μόλυνση των υπογείων υδάτων από τα βοθρολύματα. Επίσης, αν η έξοδος του συστήματος αποχέτευσης βρίσκεται κοντά σε κάποιο ποτάμι ή ακτή και τα λύματα δεν έχουν υποστεί την απαιτούμενη επεξεργασία, οι εκροές θα μολύνουν την υδάτινη περιοχή. Το φαινόμενο αυτό συναντάται συχνά σε παράκτια θέρετρα, όπου τα ξενοδοχεία κατασκευάζουν τις εξόδους των αποχετεύσεών τους σε κοντινές υδάτινες περιοχές, στις οποίες μπορεί να κολυμπούν τουρίστες, όπως στο παράκτιο θέρετρο Πατάγια της Ταϊλάνδης. Η χρήση της Γαλάζιας Σημαίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση για να σηματοδοτήσει τις καθαρές παραλίες και υδάτινες περιοχές αποτελεί προσπάθεια πληροφόρησης των πιθανών χρηστών του θαλάσσιου περιβάλλοντος για το επίπεδο καθαριότητας της περιοχής.

Ατμοσφαιρική ρύπανση

Γενικά ο τουρισμός θεωρείται «καθαρή βιομηχανία». Ωστόσο, η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να προκαλέσει μόλυνση του αέρα λόγω της υπερβολικής χρήσης αυτοκινήτων από τους τουρίστες σε ορισμένες περιοχές, ιδιαίτερα όταν εκεί συγκεντρώνονται σημαντικά τουριστικά αξιοθέατα. Η κατάσταση δυσχεραίνεται όταν η εξάτμιση των αυτοκινήτων δεν λειτουργεί σωστά. Επιπλέον, εάν η τουριστική ανάπτυξη δεν σχεδιαστεί και προγραμματιστεί κατάλληλα, ειδικότερα σε ανοιχτές περιοχές χωρίς βλάστηση, μπορεί να προκληθεί μόλυνση με τη μορφή σκόνης και αιωρούμενων σωματιδίων στον αέρα.

Ηχορρύπανση

Ο θόρυβος που δημιουργείται από τη συγκέντρωση τουριστών, τουριστικών οχημάτων ή και τουριστικών αξιοθέατων, όπως τα πάρκα διασκέδασης και οι πίστες αγώνων με αυτοκίνητα και μοτοσυκλέτες, μπορεί να φτάσει σε ενοχλητικά ή δυσάρεστα επίπεδα.

Οπτική ρύπανση

Τα ξενοδοχεία και οι υπόλοιπες τουριστικές εγκαταστάσεις με άσχημο ή ακατάλληλο σχεδιασμό μπορεί να μην ταιριάζουν με το τοπικό στυλ αρχιτεκτονικής ή την τοπική κλίμακα κατασκευής. Η ακαλαίσθητη διάταξη των τουριστικών εγκαταστάσεων, η ανεπαρκής ή ακατάλληλη χωροταξία, η υπερβολική χρήση μεγάλων και αντιαισθητικών διαφημιστικών πινακίδων, καθώς και η κακή συντήρηση των κτιρίων ή του εξωτερικού χώρου μπορεί να κατα-

στήσει απωθητικό το περιβάλλον τόσο για τους τουρίστες όσο και για τους κατοίκους.

Συνωστισμός και συμφόρηση

Ο συνωστισμός των τουριστών, ιδιαίτερα στα δημοφιλή τουριστικά αξιοθέατα, και η κυκλοφοριακή συμφόρηση συντελούν στις αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού και μπορεί να προκαλέσουν δυσαρέσκεια στους κατοίκους των τουριστικών περιοχών.

Προβλήματα χρήσης γης

Σύμφωνα με τις αρχές σωστού τουριστικού σχεδιασμού, δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για τουριστική ανάπτυξη τμήματα γης που είναι κατάλληλα για άλλες χρήσεις, όπως η γεωργία, η κατασκευή κατοικιών ή χώρων αναψυχής, καθώς και περιοχές που θα έπρεπε να κηρυχθούν διατηρητέες.

Διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας

Διάφορα είδη οικολογικών προβλημάτων μπορεί να προκύψουν από την ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη – όπως η υπερβολική χρήση του ευαίσθητου φυσικού περιβάλλοντος από τους τουρίστες, η οποία ίσως καταλήξει σε οικολογική καταστροφή. Ορισμένα παραδείγματα είναι η καταστροφή ή η παρεμπόδιση της ανάπτυξης φυτών σε μια προστατευόμενη περιοχή ή ένα πάρκο, επειδή την επισκέπτονται πολλοί τουρίστες, καθώς και η συλλογή από τουρίστες (ή από ντόπιους προκειμένου να τα πουλήσουν σε επισκέπτες) σπάνιων ειδών από κοχύλια, κοράλλια, κελύφη από χελώνες κ.λπ., η οποία μπορεί να απειλήσει τη διατήρηση των αντίστοιχων ειδών. Επίσης, η καταστροφή και η θανάτωση κοραλλιών από σκάφη ή από άγκυρες σκαφών και δύτες (τα κοράλλια χρειάζονται δεκαετίες για να αναδημιουργηθούν), καθώς και η αδικαιολόγητη αποξήρανση ελών, τα οποία μπορεί να έχουν είδη φυτών που είναι σημαντικά για την επιβίωση θαλάσσιων οργανισμών και την κυκλοφορία των υδάτων.

Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι

Η κακή επιλογή της τοποθεσίας και η απρόσεκτη τεχνική κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων μπορεί να προκαλέσει καθίζηση του εδάφους, πλημμύρες ή ιζηματοποίηση του βυθού των ποταμών και των παράκτιων περιοχών, εξαιτίας της μείωσης της βλάστησης, της παρεμπόδισης της ροής φυσικών καναλιών αποστράγγισης των υδάτων κ.λπ.

Καταστροφές σε ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους

Η υπερβολική ή η κακή χρήση περιβαλλοντικά ευάλωτων αρχαιολογικών και

ιστορικών χώρων μπορεί να προκαλέσει την καταστροφή τους, εξαιτίας υπερβολικής φθοράς, δονήσεων ή βανδαλισμών.

Ακατάλληλη διάθεση αποβλήτων

Η ρύπανση του εξωτερικού περιβάλλοντος με σκουπίδια ή μπάζα αποτελεί συνηθισμένο πρόβλημα στις τουριστικές περιοχές, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού επισκεπτών τους και εξαιτίας των δραστηριοτήτων στις οποίες εκείνοι εμπλέκονται. Η ακατάλληλη απόρριψη συμπαγών αποβλήτων από θέρετρα και ξενοδοχεία μπορεί να δημιουργήσει αφενός σκουπίδια κι αφετέρου προβλήματα υγείας, εξαιτίας μικροοργανισμών, ασθενειών ή μόλυνσης, καθώς και να καταστήσει απωθητικό το περιβάλλον.

Θετικές επιπτώσεις

Αν σχεδιαστεί σωστά και τεθεί υπό έλεγχο, ο τουρισμός μπορεί να βοηθήσει ποικιλοτρόπως στη διατήρηση και τη βελτίωση του περιβάλλοντος, όπως αποδεικνύεται στη συνέχεια.

Διατήρηση σημαντικών φυσικών χώρων

Ο τουρισμός μπορεί να δικαιολογήσει την παροχή και να αποτελέσει πηγή κονδυλίων για τη συντήρηση πάρκων, εξωτερικών χώρων αναψυχής και προστατευόμενων περιοχών, τα οποία διαφορετικά ίσως εγκαταλείπονταν σε φθορά, χάρη στη λειτουργία του ως τουριστικά αξιοθέατα.

Προστασία αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων

Ο τουρισμός παρέχει το κίνητρο και βοηθά στην εξεύρεση πόρων για την προστασία ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων (καθώς αποτελούν τουριστικά αξιοθέατα), οι οποίοι διαφορετικά μπορεί να υποβαθμίζονταν και να καταστρέφονταν.

Βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος

Ο τουρισμός μπορεί να προσφέρει το κίνητρο για τον «καθαρισμό» του ευρύτερου περιβάλλοντος, μέσω του ελέγχου της ποιότητας του αέρα και των υδάτων, της ηχορύπανσης, της απόρριψης σκουπιδιών κ.ά. Επίσης, συντελεί στη βελτίωση της περιβαλλοντικής αισθητικής, μέσω προγραμμάτων διατήρησης του τοπίου, ελέγχων στα σχέδια των νέων κτιρίων, καλύτερης συντήρησής τους κ.λπ.

Αναβάθμιση του περιβάλλοντος

Αν και πρόκειται για περισσότερο «υποκειμενική» ωφέλεια, ο σωστός σχε-

διασμός τουριστικών εγκαταστάσεων μπορεί να εμπλουτίσει ένα φυσικό ή αστικό περιβάλλον, το οποίο διαφορετικά θα ήταν βαρετό και δεν θα παρουσίαζε κανένα ενδιαφέρον.

Βελτίωση της υποδομής

Η τοπική υποδομή αεροδρομίων, οδικών δικτύων, συστημάτων ύδρευσης και αποχέτευσης, τηλεπικοινωνιών κ.λπ. συχνά βελτιώνεται μέσω της ανάπτυξης του τουρισμού, ο οποίος προσφέρει οικονομικά καθώς και περιβαλλοντικά οφέλη.

Η διαδικασία περιβαλλοντικού σχεδιασμού

Ο καλύτερος τρόπος για να αποφευχθούν οι αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας και να ενισχυθούν οι θετικές είναι ο κατάλληλος προγραμματισμός της, μέσω της διαδικασίας περιβαλλοντικού σχεδιασμού πριν από την έναρξη της τουριστικής ανάπτυξης. Ο σχεδιασμός πρέπει να προωθείται σε όλα τα επίπεδα – εθνικό, περιφερειακό, αλλά και τοπικό, για τα ξενοδοχεία, τα θέρετρα και τα τουριστικά αξιοθέατα. Πρέπει να είναι εκτενής και να ενσωματώνεται στον συνολικό αναπτυξιακό σχεδιασμό της περιοχής. Στο τελικό του στάδιο, πρέπει να γίνεται εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των μελλοντικών τουριστικών δραστηριοτήτων. Η όλη διαδικασία, οι βασικές μέθοδοι και οι αρχές περιβαλλοντικού σχεδιασμού χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής.

Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός ακολουθεί την ίδια διαδικασία με τον αναπτυξιακό σχεδιασμό, όμως δίνει μεγαλύτερη έμφαση στη μελέτη του υλικού περιβάλλοντος και των κοινωνικο-πολιτιστικών αναγκών. Η διαδικασία περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια.

Οριοθέτηση αναπτυξιακών στόχων

Ο καθορισμός των γενικών στόχων της τουριστικής ανάπτυξης πρέπει να αποτελεί τη βάση για τον τουριστικό σχεδιασμό. Οι στόχοι αυτοί δεν θα είναι οι τελικοί, πριν αποδειχθεί ότι είναι ρεαλιστικά συμβατοί μεταξύ τους. Οι στόχοι ενός σχεδίου περιφερειακής ανάπτυξης, λόγου χάρη, το οποίο δείχνει σεβασμό για το περιβάλλον, συχνά προβλέπουν την ανάπτυξη του τουρισμού έτσι ώστε να μην έχει σοβαρές αρνητικές περιβαλλοντικές συνέπειες. Επίσης, προβλέπουν τη χρήση του τουρισμού ως μέσο ανάδειξης του περιβάλλοντος, όπως με την προστασία των πολιτιστικών μνημείων και την ανάπτυξη εθνικών πάρκων.

Μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης

Αυτή η μελέτη πρέπει να εξετάζει όλες τις πτυχές της υπάρχουσας κατάστασης, κυρίως όσον αφορά στο περιβάλλον. Για παράδειγμα, σε ένα παράκτιο θέρετρο, πρέπει να καταγράφει τα κλιματικά δεδομένα και στοιχεία βροχόπτωσης, θερμοκρασιών, υγρασίας, ηλιοφάνειας και ανέμων, να περιλαμβάνει την τοπογραφία του εδάφους και του βυθού, να εξετάζει την έκταση και την ποιότητα των ακτών, τη διάβρωσή τους, τα παράκτια υπόγεια ρεύματα κ.λπ. Θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην παλαιότερη και την τρέχουσα χρήση των εδαφών, στη ρυμοτομία και στις συγκοινωνίες, στους πολιτιστικούς και αρχαιολογικούς χώρους, στη διάρθρωση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και σε οποιαδήποτε αναπτυξιακά σχέδια υπάρχουν για την περιοχή. Τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των κατοίκων θα πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη.

Όλο και περισσότερο γίνεται αποδεκτή η ανάγκη ελέγχου της διαχείρισης του περιβάλλοντος· όμως σε καμιά περίπτωση αυτή δεν αποτελεί γενικευμένη τακτική. Οι μελέτες διαχείρισης του περιβάλλοντος χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά στην κατασκευαστική βιομηχανία, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν μια εταιρία συμμορφώνεται ή όχι με τους περιβαλλοντικούς ελέγχους και κανονισμούς. Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιεί τον ακόλουθο ορισμό για τις διαχειριστικές μελέτες:

«Είναι ένα εργαλείο του μάνατζμεντ, που περιλαμβάνει τη συστηματική, τεκμηριωμένη και τακτική εκτίμηση του πόσο καλά αποδίδει η οργάνωση, η διαχείριση και ο τεχνικός εξοπλισμός, με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος μέσω της διευκόλυνσης αφενός του ελέγχου της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς κι αφετέρου της εκτίμησης του κατά πόσο συμμορφώνεται αυτή με τις οργανωσιακές πολιτικές, οι οποίες θα πρέπει να περιλαμβάνουν τους ρυθμιστικούς μηχανισμούς και τα κατάλληλα κριτήρια».

Λίγες τουριστικές επιχειρήσεις έχουν υιοθετήσει αυτή την πρακτική, αν και το έχουν κάνει ορισμένα ξενοδοχεία. Πιθανόν, εάν τα κράτη ξεκινήσουν να ασχολούνται με τα περιβαλλοντικά ζητήματα, να χρησιμοποιείται περισσότερο η νομοθεσία για να επιβάλει αντίστοιχα πρότυπα.

Δεν υπάρχει μία μόνο μέθοδος διαχειριστικής μελέτης για το περιβάλλον. Η μεθοδολογία που επιλέγεται εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη φύση των τουριστικών επιχειρήσεων και την περιοχή όπου δραστηριοποιούνται. Ορισμένες χώρες, όπως η Σιγκαπούρη, έχουν πολύ αυστηρή περιβαλλοντική νομοθεσία και ελέγχους, ενώ άλλες χώρες δεν έχουν σχεδόν κανένα έλεγχο. Όσο η έννοια της βιωσιμότητας θα καθιερώνεται στον τουρισμό, τόσο περισσότερα θα χρησιμοποιούνται οι διαχειριστικές μελέτες περιβάλλοντος για το σχεδιασμό και τον έλεγχό του.

Ανάλυση ή σύνθεση

Η διαδικασία τουριστικού σχεδιασμού περιλαμβάνει ποικίλες αλληλένδετες αναλύσεις, όπως η ανάλυση της αγοράς και οι εναλλακτικές προβλέψεις σχετικά με τον αριθμό και το είδος των τουριστικών αφίξεων, καθώς και τη συνακόλουθη ανάγκη για καταλύματα και για λοιπές εγκαταστάσεις. Επίσης, περιλαμβάνει αναλύσεις σχετικά με τις κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης, τα είδη των τουριστικών αξιοθέατων που πρέπει να αναπτυχθούν, το είδος και την έκταση των απαιτούμενων συγκοινωνιακών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών. Τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος αναλύονται προκειμένου να καθοριστεί η φέρουσα ικανότητα της περιοχής, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των διαφόρων ειδών κι επιπέδων τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και το ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος για να εναρμονιστεί η ανάπτυξη με το περιβάλλον. Σε αυτές τις αναλύσεις θα πρέπει να γίνεται συνολική αξιολόγηση των φυσικών πόρων και να καθορίζεται η βέλτιστη χρήση συγκεκριμένων περιοχών, έτσι ώστε ο τουρισμός να μην αναπτύσσεται εις βάρος άλλων, προτιμότερων χρήσεών τους. Μια χρήσιμη τεχνική για την περιήληψη των αποτελεσμάτων κάθε ανάλυσης είναι η καταγραφή σε κείμενα και σε χάρτες των βασικών δυνατοτήτων, αλλά και των προβλημάτων που προκύπτουν από την τουριστική ανάπτυξη.

Διατύπωση του σχεδίου

Η καλύτερη μέθοδος για τη διατύπωση ενός σχεδίου περιβαλλοντικής ανάπτυξης είναι η παρουσίαση των γενικών γραμμών διαφορετικών εναλλακτικών σχεδίων και η αξιολόγηση καθενός ανάλογα με το βαθμό που ικανοποιεί τους αναπτυξιακούς στόχους. Στο στάδιο της αξιολόγησης μπορεί να διαπιστωθεί ότι ορισμένοι από τους αναπτυξιακούς στόχους δεν είναι ρεαλιστικοί ή συμβατοί μεταξύ τους και ότι χρειάζεται να μεταβληθούν. Στη συνέχεια επιλέγεται το καλύτερο εναλλακτικό σχέδιο (ή συνδυασμός σχεδίων) και τελειοποιείται, έτσι ώστε να λάβει την τελική του μορφή. Στο τελικό σχέδιο θα πρέπει να περιλαμβάνεται η λεπτομερής αξιολόγηση των περιβαλλοντικών συνθηκών.

Προτάσεις

Οι προτάσεις διατυπώνονται αναφορικά με όλες τις πτυχές ενός προγράμματος περιβαλλοντικού σχεδιασμού.

Εφαρμογή

Η εφαρμογή ξεκινάει –βασισόμενη στο σχέδιο– χρησιμοποιώντας διάφορες οργανωτικές, θεσμικές, οικονομικές τεχνικές, καθώς και τεχνικές του μάρκετινγκ. Τμήμα του σχεδίου ίσως να προϋποθέτει αναπτυξιακούς ελέγχους ή τον καθορισμό «ζωνών» τουριστικής ανάπτυξης.

Κάθε τέτοια Ζώνη Τουριστικής Ανάπτυξης (Tourism Development Zone) προσπαθεί να αναδείξει τα αξιοθέατα μιας γεωγραφικής περιοχής (είτε είναι φυσικά είτε τεχνητά), τα οποία μπορεί να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των τουριστών. Η Ζώνη Τουριστικής Ανάπτυξης δεν αντιστοιχεί σε διοικητικές ή πολιτικές διαρρέσεις· στόχος της είναι να αναπτύξει και να διαχειριστεί μια γεωγραφική περιοχή βάσει των τουριστικών αξιοθέατων που διαθέτει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η λίμνη Λοχ Λόμοντ στη Σκωτία, η οποία αποτελεί ξεχωριστή και ενιαία Ζώνη για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων τουρισμού και αναψυχής, αλλά περιλαμβάνει πολλές μικρότερες διοικητικές περιφέρειες. Σε ορισμένες χώρες, όπως η Ναμίμπια και η Νότια Αφρική (στην επαρχία Βόρειο Ακρωτήρι), αναπτύσσονται διεθνικές Ζώνες Τουριστικής Ανάπτυξης.

Φέρουσα ικανότητα της περιοχής σχεδιασμού

Από περιβαλλοντικής άποψης είναι εξαιρετικά σημαντικός ο καθορισμός της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής τουριστικού σχεδιασμού. Η υπερβολική τουριστική ανάπτυξη και χρήση μιας περιοχής συνήθως αποτελεί τη βασικότερη αιτία περιβαλλοντικής της υποβάθμισης. Ιδιαίτερα ευάλωτες στην υπέρμετρη χρήση και ανάπτυξη είναι κυρίως περιοχές με υψηλές τουριστικές προοπτικές, όπως μικρά νησιά, κοραλλιογενείς ύφαλοι, παράκτιες εκτάσεις ή οάσεις, καθώς και ορισμένες ορεινές περιοχές ή περιοχές με λίμνες. Πάντως, στην ίδια κατηγορία μπορεί να εμπίπτουν και τεχνητά κατασκευασμένα αξιοθέατα.

Ο υπολογισμός της φέρουσας ικανότητας είναι εύκολος όταν πρόκειται για κλειστούς χώρους, όπως στάδια ή κτίρια. Στη Μ. Βρετανία, η φέρουσα ικανότητα των γηπέδων ποδοσφαίρου ή άλλων αθλημάτων, καθώς και των χώρων αναψυχής καθορίζεται από τις αστυνομικές αρχές και την πυροσβεστική. Ωστόσο, η προσπάθεια υπολογισμού της φέρουσας ικανότητας ανοιχτών χώρων είναι εξαιρετικά δύσκολη. Ουσιαστικά, η φέρουσα ικανότητα δεν καθορίζεται μόνο από τον ίδιο τον φυσικό χώρο, αλλά και από παράγοντες όπως η υποδομή, η οποία περιλαμβάνει την οδική πρόσβαση, την παροχή νερού, τα συστήματα αποχέτευσης κ.λπ. Υποκειμενικοί παράγοντες, όπως η οπτική ρύπανση καθώς και η ηχορρύπανση μπορεί επίσης να επηρεάζουν το επίπεδό της. Για τον υπολογισμό της φέρουσας ικανότητας δεν υπάρχει μία μόνο μέθοδος. Η επιλογή της καταλληλότερης μεθόδου πρέπει να γίνεται βάσει υποκειμενικών και αντικειμενικών εκτιμήσεων, καθώς και βάσει της εμπειρίας στον τουριστικό σχεδιασμό.

Αν η φέρουσα ικανότητα ενταχθεί στις αναλύσεις που προηγούνται του τουριστικού σχεδιασμού και χρησιμοποιηθεί σε αυτόν, θα εκλείψει μια απ'

τις βασικές αιτίες περιβαλλοντικών προβλημάτων. Σε πολλές τουριστικές εγκαταστάσεις και περιοχές έχουν καθοριστεί γενικά επίπεδα φέρουσας ικανότητας. Ωστόσο, κάθε τουριστική περιοχή πρέπει να θέτει τα δικά της, ανάλογα με τα ειδικά χαρακτηριστικά της.

Αρχές και μέθοδοι περιβαλλοντικού σχεδιασμού

Οι αρχές και οι μέθοδοι περιβαλλοντικού σχεδιασμού πλέον έχουν εξελιχθεί και εφαρμόζονται ευρύτατα στην ανάπτυξη του τουρισμού, αν και όχι απαραίτητα σε κάθε προορισμό. Ορισμένες από τις βασικές πολιτικές περιβαλλοντικού σχεδιασμού που εφαρμόζονται σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο είναι οι ακόλουθες:

1. Η ανάπτυξη του τουρισμού με προσεκτικά σχεδιασμένο και ελεγχόμενο τρόπο και, όπου είναι απαραίτητο, ο καθορισμός ενός ανώτατου ορίου ανάπτυξης, όπως συνέβη στο Μπουτάν, τουλάχιστον για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο.
2. Η χρήση του τουρισμού ως μέσο προστασίας του περιβάλλοντος, ως πηγή χρηματοδότησης για τη συντήρηση περιοχών, καθώς και για τη διαχείριση συνολικά της ποιότητας του περιβάλλοντος, όπως συμβαίνει στο συγκρότημα ναών Μποραμπουντούρ στην Ιάβα της Ινδονησίας ή στα Εθνικά Πάρκα των Ηνωμένων Πολιτειών.
3. Η χρήση ειδικών τεχνικών μάρκετινγκ για την προσέλκυση τουριστών που δείχνουν ευαισθησία σε οικολογικά θέματα, σέβονται το φυσικό περιβάλλον και φροντίζουν για την προστασία του όταν έρχονται σε επαφή μαζί του, όπως όταν παρακολουθούν τους γορίλλες των βουνών στη Ρουάντα.
4. Η διατήρηση ενός ήπιου ρυθμού τουριστικής ανάπτυξης, ο οποίος αφήνει ικανοποιητικά χρονικά περιθώρια για τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό και την ανάπτυξη της αντίστοιχης περιοχής, καθώς και για την παρακολούθηση των επιπτώσεών της (δίνοντας, παράλληλα, χρόνο στους κατοίκους να προσαρμοστούν στις νέες δραστηριότητες που μπορεί να αναπτυχθούν). Αυτό συμβαίνει, λόγω χάρη, στις Σεϊχέλες, όπου υπάρχει περιορισμένη αύξηση του αριθμού των ξενοδοχειακών καταλυμάτων.
5. Η συγκέντρωση των τουριστικών εγκαταστάσεων σε συγκεκριμένες τοποθεσίες (συνήθως με τη μορφή θερέτρων), για την αποδοτικότερη κατασκευή της απαιτούμενης υποδομής, η οποία θα μειώσει τις πιθανότητες περιβαλλοντικής μόλυνσης και θα παρέχει την ευκαιρία για ολοκληρωμένο περιβαλλοντικό σχεδιασμό και αναπτυξιακούς ελέγχους, προκειμένου να περιοριστούν οι πιθανές περιβαλλοντικές συνέπειες. Η τακτική αυτή

εφαρμόζεται κυρίως σε περιοχές μαζικού τουρισμού μεγάλης κλίμακας, όπως στη χερσόνησο Νούσα Ντούα, στο Μπαλί της Ινδονησίας.

6. Η σταδιακή ανάπτυξη έτσι ώστε όταν κορεστεί μια τοποθεσία (ή κάποιο τουριστικό αξιοθέατο), να αναπτυχθούν άλλες τουριστικές περιοχές, όπου θα κατευθυνθεί μια μερίδα τουριστών. Αυτό παρατηρείται λόγω χάρη στις Μαλδίβες.
7. Η χρήση διάφορων μεθόδων για τη μείωση της εποχικής υπέρμετρης χρήσης των τουριστικών εγκαταστάσεων και αξιοθέατων όταν ξεπερνώνται τα όρια κορεσμού, όπως η επιβολή ανώτατων τιμών στα νησιά της Καραϊβικής.
8. Η μελέτη εναλλακτικών στρατηγικών τουριστικής ανάπτυξης, όπως:
 - (α) Ο ποιοτικός τουρισμός, ο οποίος προβλέπει εξαιρετικά ελεγχόμενη ανάπτυξη και επιλεκτικό μάρκετινγκ, το οποίο απευθύνεται σε ευκατάστατους ταξιδιώτες, υψηλές τουριστικές δαπάνες, όπως στις Βερμούδες.
 - (β) Ο τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων, ο οποίος απαιτεί περιορισμένη εξειδικευμένη υποδομή και απευθύνεται επιλεκτικά σε σχετικά μικρό αριθμό τουριστών. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι θαλάσσιες καταδύσεις, τα σαφάρι ή οι πολιτιστικές εκδρομές, όπως οι «πεζοπορίες-σαφάρι» στη Ζάμπια.
 - (γ) Ο τουρισμός σε χωριά, ο οποίος προβλέπει την ανάπτυξη υπηρεσιών και εγκαταστάσεων μικρής κλίμακας μέσα ή κοντά σε χωριά, τις οποίες κατέχουν και διαχειρίζονται οι κάτοικοί τους. Απευθύνεται σε ειδικό μερίδιο της αγοράς, που επιθυμεί να ζήσει τη ζωή στο χωριό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ανάπτυξη του τουρισμού χωριών στη Σενεγάλη.
 - (δ) Ο τουρισμός σε φάρμες ή αγροκτήματα. Σε αυτή την περίπτωση, οι τουρίστες καταλύουν στη φάρμα ή στο αγρόκτημα και συμμετέχουν σε δραστηριότητες της περιοχής. Ένα παράδειγμα είναι τα «αγροκτήματα παιχνιδιών» στη Ναμίμπια ή οι διακοπές σε φάρμες στη Μ. Βρετανία.
 - (ε) Τα ταξίδια όπου οι τουρίστες είτε καταλύουν σε οικογένειες που μένουν μόνιμα στον προορισμό, είτε σε σπίτια ανθρώπων με παρόμοια επαγγελματική απασχόληση. Το πρώτο συνηθίζεται, λόγω χάρη, στην Τζαμάικα.

Υπάρχουν διάφορες αρχές περιβαλλοντικού σχεδιασμού, οι οποίες θα πρέπει να εφαρμόζονται για την ανάπτυξη ξενοδοχείων και θερέτρων. Συνοπτικά αυτές περιλαμβάνουν τα ακόλουθα σημεία:

1. Την προστασία κάθε σημαντικού ή ενδιαφέροντος ιστορικού, πολιτιστικού και αρχαιολογικού τόπου.

2. Την προστασία κάθε σημαντικού ή σπάνιου οικοσυστήματος, όπως ορισμένοι υγροβιότοποι, περιοχές άγριων ζώων, είδη βλάστησης, ασυνήθιστοι γεωλογικοί σχηματισμοί κ.λπ.
3. Τη διατήρηση στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό των δασοφόρων εκτάσεων και την ενσωμάτωσή τους στο σχεδιασμό της περιοχής.
4. Τον καθορισμό περιοχών με περιβαλλοντικούς περιορισμούς, όπως οι απότομες πλαγιές που προκαλούν εύκολα πλημμύρες και τα σαθρά εδάφη, ως περιοχές όπου απαγορεύεται ή πρέπει να περιορίζεται η ανάπτυξη. Αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια ως πάρκα και χώροι αναψυχής στον σχεδιασμό της περιοχής.
5. Την προώθηση αρχών λειτουργικών σχέσεων ανάμεσα σε περιοχές με διαφορετικές χρήσεις γης, π.χ. ξενοδοχεία κοντά ή σε απόσταση ποδιών από ακτές, εμπορικά κέντρα κ.ά.
6. Όσον αφορά στην ανάπτυξη θερέτρων σε αγροτικές περιοχές, τη χρήση των ανοιχτών χώρων και της αρχιτεκτονικής τοπίου, για τη συγκρότηση περιοχών όπως τα πάρκα, οι οποίες αναδεικνύουν το φυσικό τοπίο.
7. Την ενσωμάτωση του οδικού δικτύου στο σχεδιασμό της περιοχής και τη χρήση μονοπατιών ή ηλεκτρικών αυτοκινήτων και λεωφορείων, όπου αυτό είναι δυνατό.
8. Τον προσεκτικό σχεδιασμό της περιοχής, έτσι ώστε να διατηρείται η θέα και η καθαρή ατμόσφαιρά της και να μην επηρεάζεται από δυσάρεστους ανέμους.
9. Τις ειδικές περιβαλλοντικές μελέτες και το σχεδιασμό πριν από την υλοποίηση έργων όπως η κατασκευή μολών που εκτείνονται μέσα στη θάλασσα.
10. Την επιβολή αναπτυξιακών προτύπων (τα οποία συνήθως επισημαίνονται στους κανονισμούς ζωνοποίησης της περιοχής), όπως τα ακόλουθα:
 - (α) Ο καθορισμός ενός μέγιστου αριθμού καταλυμάτων ανά εκτάριο ή τετραγωνικό μέτρο, έτσι ώστε η περιοχή να μην αναπτυχθεί υπερβολικά και να υπάρξει περιθώριο για την ανάπτυξη του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων αναψυχής. Η πυκνότητα των καταλυμάτων θα εξαρτηθεί από τον τύπο τους και από τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής.
 - (β) Ο καθορισμός της μέγιστης έκτασης γης όπου μπορούν να κατασκευαστούν κτίρια κι άλλες εγκαταστάσεις, προκειμένου να διατηρηθεί ο φυσικός χαρακτήρας της περιοχής και να μην επηρεάζεται το τοπίο.
 - (γ) Ο καθορισμός ενός μέγιστου ύψους για τα κτίρια, έτσι ώστε να εναρμονίζονται με το περιβάλλον.
 - (δ) Ο καθορισμός ικανής απόστασης μεταξύ των κτιρίων και της παραλίας, προκειμένου να διατηρηθεί η φυσική εμφάνισή της, να μειωθεί ο

κίνδυνος διάβρωσης των κτιρίων από τα νερά, αλλά και να διατίθεται ικανοποιητικό τμήμα των ακτών στους τουρίστες και στο κοινό.

- (ε) Ο καθορισμός ικανής απόστασης ανάμεσα σε μεγάλες κτιριακές εγκαταστάσεις και στο δρόμο, στα βασικά αξιοθέατα και τα υπόλοιπα κτίρια (η παροχή ελεύθερης πρόσβασης σε παραλίες και σε αξιοθέατα είναι σημαντική από κοινωνικής πλευράς).

11. Την επιβολή κανονισμών σχετικά με την τουριστική υποδομή, ιδίως όσον αφορά:

- (α) στο σύστημα παροχής πόσιμου νερού,
- (β) στο αποχετευτικό δίκτυο,
- (γ) στην υγιεινή αποκομιδή των σκουπιδιών,
- (δ) στο επαρκές σύστημα τηλεπικοινωνιών,
- (ε) στη σωστή κατασκευή και συντήρηση δρόμων και μονοπατιών,
- (στ) στην παροχή αρκετών περιφερειακών χώρων στάθμευσης.

Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός

Ο σωστός αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των τουριστικών εγκαταστάσεων είναι απαραίτητος για να επιτευχθεί η εναρμόνισή τους με το φυσικό περιβάλλον. Βέβαια, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός δεν μπορεί και δεν πρέπει να περιορίζεται θεσμικά, ενώ ο αρχιτέκτονας πρέπει να έχει ένα περιθώριο ευελιξίας, προκειμένου να εξασκήσει τη δημιουργικότητά του. Ωστόσο, μπορούν να εφαρμοστούν ορισμένες γενικές αρχές αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Το αρχιτεκτονικό σχέδιο οφείλει να αντικατοπτρίζει το φυσικό περιβάλλον. Για παράδειγμα, στις τροπικές και υποτροπικές περιοχές θα πρέπει να δίνεται έμφαση στη σχέση εσωτερικών και εξωτερικών χώρων και να χρησιμοποιούνται όσο το δυνατό περισσότερο τοπικά και φυσικά υλικά κατασκευής. Το σχέδιο θα πρέπει να αντιπροσωπεύει τους τοπικούς ιστορικούς ή παραδοσιακούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς και μοτίβα, κυρίως όσον αφορά στις σκεπές των κτιρίων, παρόλο που το εσωτερικό τους μπορεί κάλλιστα να είναι σύγχρονο από λειτουργικής πλευράς. Το χρώμα των κτιρίων θα πρέπει να είναι απαλό και συμβατό με το φάσμα χρωμάτων του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ θα πρέπει να αποφεύγονται οι επιφάνειες που δημιουργούν αντικατοπτρισμούς. Η χρήση διαφημιστικών πινακίδων θα πρέπει να ελέγχεται αυστηρά.

Η σωστή διαμόρφωση του τοπίου είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ανάπτυξη των τουριστικών εγκαταστάσεων· ο ρόλος της είναι βασικός όσον αφορά στα θέρετρα σε περιοχές της υπαίθρου, καθώς βάσει αυτής μπορούν να παρέχουν στους επισκέπτες ελκυστικό περίγυρο και να ενσωματώσουν την ανάπτυξη στο φυσικό περιβάλλον. Ας σημειωθεί ότι οι αρχιτέκτονες τοπίου

χρησιμοποιούν ειδικές αρχές αρχιτεκτονικού σχεδιασμού για τις τουριστικές εγκαταστάσεις.

Στο σχεδιασμό των τουριστικών εγκαταστάσεων θα πρέπει να ενσωματώνονται και τεχνικές μείωσης των ενεργειακών αναγκών. Μεγάλο μέρος του τουρισμού πραγματοποιείται σε τροπικές ή άνυδρες περιοχές, όπως σε διάφορες περιοχές της Νότιας Ασίας, στις οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά συσκευές παραγωγής ηλιακής ενέργειας. Σε αρκετές νησιωτικές χώρες του Ειρηνικού, λόγω χάρη, η ηλιακή ενέργεια χρησιμοποιείται για τη θέρμανση του νερού στα ξενοδοχεία. Γενικά, η προσεκτική επιλογή της θέσης και ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των κτιρίων μπορεί να μειώσει σημαντικά το ποσό της απαιτούμενης ενέργειας για τη θέρμανση των κτιρίων ή τη χρήση κλιματιστικών μηχανημάτων.

Σε ορισμένες περιοχές η ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων αναπόφευκτα θα διαταράξει την ισορροπία του οικοσυστήματος. Σε αυτές τις περιπτώσεις, στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό θα πρέπει να προτείνονται τρόποι ώστε να ανακατάται εκ νέου η οικολογική ισορροπία και σταθερότητα, προκειμένου να αποφευχθούν μελλοντικά περιβαλλοντικά προβλήματα.

Περιβαλλοντικός σχεδιασμός των τουριστικών εγκαταστάσεων

Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός των εθνικών πάρκων και των διατηρητέων περιοχών θεωρείται ειδικός τύπος σχεδιασμού. Οφείλει να βασίζεται στην εις βάθος περιβαλλοντική ανάλυση της πανίδας, της χλωρίδας, των γεωλογικών και φυσικών χαρακτηριστικών, καθώς και των διαφόρων οικοσυστημάτων της περιοχής. Στο πλαίσιο του, θα πρέπει να λαμβάνεται εξαρχής η απόφαση για το εάν θα πρόκειται για ζώνη πολλαπλών χρήσεων, δηλαδή τόσο διατήρησης του οικοσυστήματος όσο και αναψυχής, ή για περιοχή αποκλειστικά περιβαλλοντικής προστασίας, όπως ένας εθνικός δρυμός. Και στις δύο περιπτώσεις είναι απαραίτητο να καταρτιστεί ένα σχέδιο διαχείρισης, το οποίο ίσως να προβλέπει το χωρισμό σε ζώνες του πάρκου ή του δρυμού, προκειμένου να καθορίσει τις καταλληλότερες περιοχές για την ανάπτυξη εγκαταστάσεων για τους επισκέπτες και άλλων εγκαταστάσεων ελεγχόμενης χρήσης. Θα πρέπει να αποφασιστεί αν θα επιτρέπεται η διανυκτέρευση και άλλες εντατικές χρήσεις του περιβάλλοντος του πάρκου, καθώς και το αν αυτές θα εκτυλίσσονται μέσα στα όριά του ή έξω από αυτό. Γενικότερα, οι εγκαταστάσεις εντατικής χρήσης δεν θα πρέπει να τοποθετούνται κοντά στα μεγαλύτερα αξιοθέατα του πάρκου, παρόλο που στο σχεδιασμό τους μπορεί να προβλέπεται η θέα προς αυτά. Η σωστή χρήση των εθνικών πάρκων από τους επισκέπτες είναι εξαιρετικά σημαντική,

ώστε να μην καταστρέφονται ή υποβαθμίζονται τμήματα του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός των πολιτιστικών αξιοθέατων, όπως τα αρχαιολογικά και ιστορικά μνημεία ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, πρέπει να προβλέπει τη διατήρηση ανοιχτών χώρων σε φυσική κατάσταση γύρω από το αξιοθέατο, έτσι ώστε να το εκτιμούν πλήρως οι επισκέπτες και να μην υποβαθμίζεται από γειτονική ασύμβατη ανάπτυξη. Ένα παράδειγμα ικανοποιητικού σχεδιασμού σημαντικών πολιτιστικών μνημείων είναι το συγκρότημα ναών Μποραμπουντούρ στην Ιάβα, οι οποίοι ανακαινίστηκαν και αναδείχθηκαν σε εθνικό αρχαιολογικό πάρκο. Στο σχεδιασμό αυτού του πάρκου προβλεπόταν η διατήρηση ανοιχτού χώρου κοντά στο μνημείο, η απομάκρυνση των εγκαταστάσεων για τους επισκέπτες (οι οποίες όμως διατηρήθηκαν σε απόσταση που να καλύπτεται με τα πόδια) και ο έλεγχος της χρήσης της γης σε ολόκληρη τη γύρω περιοχή.

Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Εξαιτίας της αυξανόμενης ανησυχίας για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ανάπτυξης, αναπτύχθηκε η τεχνική Εκτίμησης των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Environment Impact Assessment – EIA), η οποία στοχεύει στον καλύτερο υπολογισμό του αντίκτυπου των προτεινόμενων αναπτυξιακών έργων, όπως τα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης. Η EIA περιλαμβάνει συγκεκριμένα στάδια και μπορεί να ενσωματωθεί στη διαδικασία έγκρισης κάθε αναπτυξιακού σχεδίου. Αποτελεί εξαιρετικά χρήσιμη τεχνική για την πλήρη εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των προτεινόμενων σχεδίων και μπορεί να λειτουργήσει ως βάση για οποιεσδήποτε αναγκαίες προσαρμογές στα σχέδια αυτά.

Ακολουθεί ένας οδηγός των πιθανών περιβαλλοντικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, ο οποίος παρέχει κατευθυντήριες γραμμές στους σχεδιαστές της. Ο οδηγός αυτός δεν αναφέρεται στις οικονομικές ή τις κοινωνικο-πολιτιστικές επιπτώσεις της ανάπτυξης, οι οποίες εξετάστηκαν λεπτομερώς στο Κεφάλαιο 6.

Οδηγός των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης

Οι επιπτώσεις που αναφέρονται στη συνέχεια έχουν ταξινομηθεί ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους:

1. Ατμοσφαιρική ρύπανση.
2. Μόλυνση των επιφανειακών υδάτων, όπως τα ποτάμια, τα ρυάκια, οι λίμνες και τα παρακία ύδατα.

3. Μόλυνση των υπόγειων υδάτων.
4. Μόλυνση του πόσιμου νερού.
5. Ηχορρύπανση, τόσο γενικά όσο και σε περιόδους αιχμής του τουρισμού.
6. Προβλήματα στην αποκομιδή απορριμάτων.
7. Αποχέτευση και πλημμύρες.
8. Διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας του εδάφους και των υδάτων, συμπεριλαμβανομένων και περιοχών χλωρίδας και πανίδας.
9. Προβλήματα στη χρήση της γης και την κυκλοφορία στις περιοχές τουριστικού σχεδιασμού.
10. Προβλήματα στη χρήση της γης και την κυκλοφορία σε περιοχές γειτονικές σε αυτή που αναπτύσσεται τουριστικά.
11. Υπερσυγκέντρωση πεζών και αυτοκινήτων, τόσο γενικά όσο και σε περιόδους αυξημένης τουριστικής κίνησης.
12. Προβλήματα αισθητικής του τοπίου.
13. Προβλήματα ηλεκτρικής ενέργειας και τηλεπικοινωνιών.
14. Προβλήματα υγείας που σχετίζονται με το περιβάλλον, όπως η ελονοσία και η χολέρα.
15. Καταστροφές σε ιστορικά, αρχαιολογικά και πολιτιστικά μνημεία.
16. Καταστροφές σε σημαντικά και ελκυστικά χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος, όπως τα μεγάλα δέντρα.
17. Διάβρωση και καθίζηση του εδάφους.
18. Αύξηση των πιθανών καταστροφών εξαιτίας περιβαλλοντικών κινδύνων, όπως σεισμοί, ηφαιστειακές εκρήξεις και καταιγίδες.

Ύστερα από την αξιολόγηση καθεμιάς απ' τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ανάπτυξης, θα ήταν χρήσιμο να καταρτιστεί μια «μήτρα αξιολόγησης» (evaluation matrix). Εκεί θα συνοψίζονται και θα συνθέτονται οι επιπτώσεις αυτές, έτσι ώστε να είναι εφικτή η συνολική αξιολόγησή τους.

Περίληψη

Η προσέγγιση που χρησιμοποιείται στις μέρες μας για την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών αλλά και των κοινωνικο-πολιτιστικών επιπτώσεων του τουρισμού είναι η σχέση κόστους – ωφέλειας, παρόλο που η εκτίμησή της είναι πολύ δυσκολότερη απ' ό,τι εκείνη των οικονομικών επιπτώσεων της ανάπτυξης. Στη συνέχεια μπορεί να γίνει εκτίμηση του συνολικού οικονομικού, περιβαλλοντικού και κοινωνικο-πολιτιστικού κόστους – ωφέλειας ενός σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης (ή της ανάπτυξης του τουρισμού γενικότερα σε μια περιοχή), προκειμένου να είναι εφικτή η συνολική εκτίμησή του.

Ακόμα κι αν έχει προηγηθεί μελέτη των περιβαλλοντικών δεδομένων, έχουν πραγματοποιηθεί οι αναγκαίες προσαρμογές στο σχέδιο και έχουν εφαρμοστεί μέτρα ελέγχου των επιπτώσεων της ανάπτυξης, είναι αναγκαία η τακτική παρακολούθηση των περιβαλλοντικών της επιπτώσεων, προκειμένου να εντοπιστούν όλα τα προβλήματα που μπορεί να δημιουργήσει.

Όσο εξελίσσεται και αυξάνεται με ταχύτατο ρυθμό ο τουρισμός, η παρακολούθηση των επιπτώσεών του είναι μια συνεχής διαδικασία. Ανεξάρτητα από την κλίμακα της τουριστικής ανάπτυξης, απαιτείται καλή διαχείριση προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές της επιπτώσεις. Επομένως, ο σχεδιασμός του τουρισμού πρέπει να ενσωματώνει αφενός ένα όραμα για τη μελλοντική ανάπτυξη και αφετέρου ένα μηχανισμό για τον έλεγχό της.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

- Cater, E. and Lowman, G. (eds) (1992), *Eco-Tourism: A Sustainable Option*, John Wiley, Chistester, UK
- Gunn, C. (1988), *Tourism Planning*, 3rd edn., Taylor and Francis, Washington, D.C.
- Inskeep, E. (1991), *Tourism Planning*, Von Nostrand Reinhold, New York
- Jenkins, C. L. and Inskeep, E. (1986) Lecture Programme on Tourism Development Planning, WTO, Madrid
- Krippendorf, J. (1989), *The Holidaymakers: Understanding the Impact of Leisure and Travel*, Butterworth-Heinemann, Oxford, UK
- Middleton, V. T. C. (in press), *Sustainable Tourism*, Butterworth-Heinemann, Oxford, UK
- Pearce, D. (1996), *Tourism Development*, 2nd edn., Longman, Harlow, Essex, UK
- Price, M. (1996), *People and Tourism in Fragile Environments*, John Wiley, Chistester, UK
- Seaton, A. V. et al. (1994), *Tourism: The State of The Art*, Pt 6, John Wiley and Sons, Chistester, Sussex, UK
- WTO/UNEP (1982), *Joint Declaration on Tourism and the Environment*, Madrid

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Εισαγωγή

Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να περιγράψει τις παραμέτρους της τουριστικής βιομηχανίας και να καθορίσει το ρόλο των κλάδων του τουρισμού· να παρουσιάσει πώς οι κλάδοι σχετίζονται μεταξύ τους, ποιο είναι το μέγεθός τους, οι επιρροές, καθώς και οι τάσεις που τους υποστηρίζουν.

Υπάρχει τουριστική βιομηχανία; Ορισμένοι πιστεύουν ότι ο τουρισμός δεν υφίσταται ως βιομηχανία, καθώς περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό αυτόνομων κλάδων, πολλοί από τους οποίους δεν εξαρτώνται αποκλειστικά από τους τουρίστες ή από την τουριστική κίνηση προκειμένου να επιβιώσουν. Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι για την ανάλυση του τουρισμού πρέπει να αναλυθεί η ζήτηση, καθώς και ο τρόπος που οι τουριστικές δαπάνες διαμοιράζονται σε ένα ευρύ σύνολο πρωτογενών, δευτερογενών και τριτογενών βιομηχανιών και υπηρεσιών, όσο ταξιδεύουν οι τουρίστες.

Οι τουριστικές δαπάνες επηρεάζουν τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες των περιοχών όπου οι τουρίστες σταματούν *en route*, καθώς και των προορισμών όπου πραγματοποιούν τις αγορές τους. Επιχειρήσεις ιδρύονται για τη διατροφή και τη διαμονή τους, έμποροι λιανικής διατηρούν αποθέματα καρτ ποστάλ και αναμνηστικών για την ευχαρίστησή τους και, εντέλει, παρεμβαίνει ακόμα και η τοπική κυβέρνηση προσφέροντας χώρους στάθμευσης, αναψυχής και άλλες εγκαταστάσεις, που θα βελτιώσουν και θα εξασφαλίσουν την ποιότητα της τουριστικής εμπειρίας.

Όσο δημοφιλέστερος γίνεται ο τουριστικός προορισμός, τόσο περισσότερο διαχέονται οι τουριστικές δαπάνες σε ολόκληρη την κοινότητα, δημιουργώντας έναν οικονομικό πολλαπλασιαστή. Για παράδειγμα, χάρη στους τουρίστες εγκαθίστανται περισσότεροι εργάτες σε μια περιοχή, η οποία στη συνέχεια θα χρειαστεί περισσότερα σπίτια, περισσότερα καταστήματα και υπηρεσίες, κι αργότερα περισσότερους καθηγητές για τα παιδιά των νέων κατοίκων. Τα καταστήματα και τα βενζινάδικα θα πολλαπλασιαστούν και θα υπάρχουν περισσότερα ταξί και μέσα μαζικής μεταφοράς. Χάρη σε αυτή την αύξηση, θα βελτιωθούν οι τουριστικές εγκαταστάσεις και οι επιλογές που

προσφέρονται στους επισκέπτες, ενώ θα αυξηθούν τα αξιοθέατα του προορισμού. Παράλληλα, θα βελτιωθούν οι εγκαταστάσεις καθώς και η οικονομία για τους μόνιμους κατοίκους.

Αντίστοιχα, μπορεί να εμφανιστεί και η αντίστροφη διαδικασία. Αν μειωθεί ο αριθμός των τουριστών και οι δαπάνες τους, ο τουριστικός προορισμός θα παρακμάσει. Τα καταστήματα θα κλείσουν, οι συγκοινωνίες θα περιοριστούν και η ανεργία θα αυξηθεί. Αν σταματήσουν να έρχονται στο Λονδίνο αλλοδαποί τουρίστες, θα αναγκαστούν να κλείσουν περισσότερα από τα μισά καταστήματα και θέατρα της πόλης, καθιστώντας τη «φτωχότερη» για τους μόνιμους κατοίκους και πολύ λιγότερο ελκυστική για τους ντόπιους τουρίστες.

Οι δαπάνες που πραγματοποιούν οι αλλοδαποί τουρίστες θεωρούνται για τον προορισμό κέρδος από εξαγωγές. Όμως, σε αντίθεση με κάθε άλλη «εξαγωγή», οι τουρίστες που πραγματοποιούν τη δαπάνη μεταβαίνουν οι ίδιοι στο προϊόν που αγοράζουν. Εξάλλου, ενώ τα κέρδη από τον διεθνή τουρισμό θεωρούνται «άδηλοι», δηλαδή αόρατοι, πόροι, η μείωσή τους έχει απόλυτα ορατά αποτελέσματα!

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.1
Στατιστική ανάλυση των τουριστικών δαπανών

	Τουριστικές δαπάνες στο εξωτερικό		Εγχώριες τουριστικές δαπάνες		Σύνολο	
	(%)	Λίρες Αγγλίας (εκ.)	(%)	Λίρες Αγγλίας (εκ.)	(%)	Λίρες Αγγλίας (εκ.)
Διαμονή/κατάλυμα	36,1	3.581	37,0	5.385	36,7	8.966
Διατροφή	22,0	2.182	24,0	3.450	23,1	5.632
Αγορές/ψώνια	24,5	2.430	14,0	1.945	17,9	4.375
Ταξίδια εντός της Μ. Βρετανίας	8,0	794	17,0	2.585	13,8	3.379
Υπηρεσίες κ.λπ.	7,1	704	1,0	112	3,3	816
Διασκέδαση*	2,3	228	6,0	850	4,4	1.078
Άλλες δαπάνες	-	-	1,0	170	0,7	170
Σύνολο†	100,0	9.919	100,0	14.495	100,0	24.414

* Στη διασκέδαση περιλαμβάνονται οι επισκέψεις σε τουριστικά αξιοθέατα, ιστορικά μνημεία, θέατρα κ.λπ.

† Τα ποσά έχουν στρογγυλοποιηθεί· επομένως, η πρόσθεση των επιμέρους ποσών μπορεί να μην αντιστοιχεί στο συνολικό.

Πηγή: Για τα στοιχεία εξωτερικού: *International Passenger Survey*, υπουργείο Πολιτισμού, Για τα στοιχεία εσωτερικού: *United Kingdom Tourism Survey*, Αγγλικό Συμβούλιο Τουρισμού, Λονδίνο. Βλέπε επίσης: *Tourism Intelligence Quarterly*, ΒΤΑ/ΕΤΒ, Ιανουάριος 1996.

Στατιστική ανάλυση των τουριστικών δαπανών

Η Διεθνής Έρευνα Επιβατών (International Passenger Survey – IPS), την οποία πραγματοποιεί η βρετανική Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, συλλέγει πληροφορίες για τα τουριστικά έσοδα και τις τουριστικές δαπάνες, οι οποίες χρησιμοποιούνται στους ταξιδιωτικούς λογαριασμούς του ισοζυγίου πληρωμών της Μ. Βρετανίας. Το 1992, όπως και το 1986 ή το 1979, στο πλαίσιο της IPS χρησιμοποιήθηκε ένα προκαταρκτικό ερωτηματολόγιο (έρευνα-πιλότος), οι πληροφορίες του οποίου θα συνέβαλαν στη λεπτομερή στατιστική ανάλυση των δαπανών των αλλοδαπών τουριστών στη Μ. Βρετανία.

Αντίστοιχα, η Έρευνα για τον Τουρισμό στο Ηνωμένο Βασίλειο (United Kingdom Tourism Survey – UKTS), την οποία χρηματοδοτούν τα Εθνικά Συμβούλια Τουρισμού στην Ουαλία, την Αγγλία, τη Σκωτία και τη Βόρεια Ιρλανδία, συλλέγει ετησίως λεπτομερή στοιχεία για τις δαπάνες των ντόπιων τουριστών.

Περισσότερο από το ένα τρίτο του συνολικού τζίρου της τουριστικής βιομηχανίας πραγματοποιείται από τον κλάδο του κατάλυματος. Οι εγχώριοι και οι αλλοδαποί τουρίστες έχουν παρόμοια πρότυπα για το κατάλυμα και τη διατροφή τους· όμως οι δαπάνες τους για αγορές και ταξίδια στο εσωτερικό της Μ. Βρετανίας διαφέρουν – για λεπτομέρειες, βλέπε τον Πίνακα 8.1.

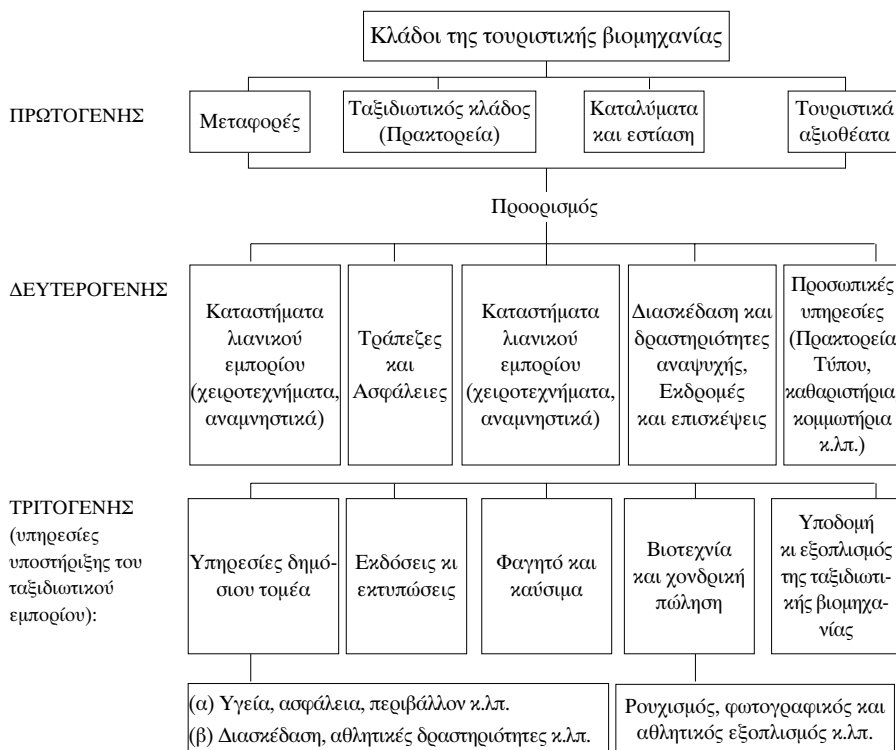
Στις δαπάνες των ντόπιων τουριστών για κατάλυμα συνυπολογίζονται 745 εκατομμύρια στερλίνες, οι οποίες χρησιμοποιούνται για την αγορά πακέτων διακοπών. Ως πακέτο διακοπών ορίζεται ένα ταξίδι στην τιμή του οποίου συμπεριλαμβάνονται το κατάλυμα, οι μεταφορές κι άλλες υπηρεσίες, όπως οι επισκέψεις σε αξιοθέατα, το φαγητό σε εστιατόρια ή τα θεατρικά εισιτήρια.

Ο τουρισμός αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό κλάδο της Ευρώπης και η επιτυχία ή η αποτυχία του έχει άμεσες συνέπειες στο επίπεδο της απασχόλησης πολλών βιομηχανιών (Κεφάλαιο 5). Ωστόσο, η επιτυχία του δεν είναι ανέφελη· συνήθως συνοδεύεται από προβλήματα εποχικότητας και ποιοτικών ελέγχων, όπως: Πώς θα επιβιώσουν τα χιονοδρομικά κέντρα το καλοκαίρι; Πώς θα λειτουργήσουν τα παράκτια θέρετρα εκτός εποχής; Προσφέρουν αρκετές δραστηριότητες που να κρατήσουν απασχολημένους τους επισκέπτες τους; Στη διατήρηση ικανοποιητικού επιπέδου παραγωγής στην τουριστική βιομηχανία και στη μέγιστη ικανοποίηση των τουριστών συντελούν δύο βασικά χαρακτηριστικά της τουριστικής δραστηριότητας: Πρώτον, ο καθοριστικός ρόλος των περιφερειακών και τοπικών κυβερνήσεων στην υποδοχή των επισκεπτών, καθώς και στη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα για την τουριστική επιχειρηματική δραστηριότητα. Δεύτερον, η τμηματοποίηση της τουριστικής αγοράς, η οποία προσφέρει απεριόριστες δυνατότητες για την ανάπτυξη νέων προϊόντων. Έτσι, μπορεί να ξεπεραστεί το πρόβλημα της εποχικότητας και να αντιμετωπιστούν οι νέες ανάγκες των τουριστών.

Ο δημόσιος τομέας αφενός ρυθμίζει τον τουρισμό κι αφετέρου δραστηριοποιείται σε αυτόν. Συχνά ηγείται της αγοράς που προσφέρει υπηρεσίες –όπως οι μεταφορές, τα λιμάνια ή τα αεροδρόμια– και άλλα έργα υποδομής. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, για παράδειγμα, ορισμένα από τα μεγαλύτερα εθνικά πάρκα του πλανήτη ανήκουν στο κράτος, το οποίο τα διαχειρίζεται (Κεφάλαιο 11). Ακόμα κι όταν ιδιωτικοποιούνται τέτοιες επιχειρήσεις, ο κρατικός τομέας διατηρεί μεγάλο βαθμό θεσμικού ελέγχου στη δράση και στις δραστηριότητές τους. Σε πολλές περιπτώσεις, εκείνος κατασκευάζει και διαχειρίζεται θέατρα, πολιτιστικά κέντρα, συνεδριακές και εκθεσιακές εγκαταστάσεις, καθώς και κέντρα αθλητισμού και αναψυχής. Επίσης, προστατεύει το περιβάλλον και την ιστορική κληρονομιά. Δεν φροντίζει μόνο για την καθαριότητα των δρόμων ή την κατασκευή δημόσιων τουαλετών· μπορεί επίσης να συντηρεί και να διαχειρίζεται μουσεία, αίθουσες τέχνης και ιστορικά κτίρια, που μπορεί να αναδειχθούν σε σημαντικά τουριστικά αξιοθέατα ενός τουριστικού προορισμού.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.1

Οι κλάδοι της τουριστικής βιομηχανίας

Οι κλάδοι της τουριστικής βιομηχανίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με την αλληλεξάρτησή τους και το επίπεδο των άμεσων εσόδων τους από τον τουρισμό. Επομένως, στον πρωτογενή τομέα της τουριστικής βιομηχανίας εντοπίζονται οι μεταφορές, ο ταξιδιωτικός κλάδος, πρακτορεία, τα καταλύματα και η εστίαση, καθώς και τα τουριστικά αξιοθέατα. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα μεταφορικά μέσα, οι υπηρεσίες υποστήριξης και οι αιτίες των ταξιδιών. Στον δευτερογενή τομέα της τουριστικής βιομηχανίας ανήκουν οι κλάδοι που επωφελούνται άμεσα από την τουριστική δαπάνη και εντοπίζονται συνήθως (αλλά όχι πάντοτε) στον προορισμό. Τέλος, στον τριτογενή τομέα εντάσσονται οι κλάδοι που επωφελούνται έμμεσα από την τουριστική δαπάνη, όπως οι εταιρίες παροχής πιστωτικών καρτών, οι εκδοτικοί οίκοι και τα τυπογραφεία, οι έμποροι χονδρικής, οι κατασκευαστές τουριστικών αγαθών και πολλοί άλλοι, η δραστηριότητα των οποίων λειτουργεί υποστηρικτικά στην τουριστική υποδομή (Διάγραμμα 8.1).

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.2

*Έσοδα από τη φορολογία των ταξιδιών και του τουρισμού
– εκτιμήσεις του 1996 σε δισεκατομμύρια δολάρια*

	Έμμεσοι	Άμεσοι επιχειρηματικοί φόροι	Προσωπικοί	Σύνολο
Αυστραλία	4,60	1,23	5,31	11,13
Αυστρία	4,85	0,33	1,79	6,97
Βέλγιο	4,51	0,79	5,17	10,47
Καναδάς	9,11	1,34	6,84	17,29
Δανία	3,37	0,36	2,37	6,10
Φινλανδία	2,05	0,17	1,81	4,02
Γαλλία	27,13	2,98	11,62	41,73
Γερμανία	34,47	1,39	10,97	46,83
Ελλάδα	1,97	0,19	0,47	2,62
Ισλανδία	0,13	0,01	0,04	0,18
Ιρλανδία	0,90	0,11	0,72	1,74
Ιταλία	13,65	3,01	21,58	38,24
Ιαπωνία	41,65	2,84	26,99	75,48
Λουξεμβούργο	0,37	0,08	0,20	0,65
Μεξικό	3,04	0,99	1,00	5,04
Ολλανδία	4,86	1,41	4,68	10,95
Νέα Ζηλανδία	0,78	0,17	0,93	1,97
Νορβηγία	2,18	0,35	0,71	3,25
Πορτογαλία	2,09	0,42	1,08	3,60
Ισπανία	10,93	2,60	8,67	22,20
Σουηδία	3,12	0,30	0,09	3,51
Ελβετία	2,26	0,29	1,00	3,56
Τουρκία	1,25	0,17	0,94	2,36
Ηνωμένο Βασίλειο	18,68	8,01	12,95	39,64
Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής	52,81	12,88	66,89	132,57

Πηγή: World Travel and Tourism Council, 1996

Ο δημόσιος τομέας δεν διατηρεί απλώς σημαντικό ρόλο στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών, αλλά και εισπράττει έσοδα από τους τουρίστες, οι οποίοι πληρώνουν για τις υπηρεσίες που τους παρέχονται. Στους προορισμούς, η συμβολή των τουριστών στα κρατικά έσοδα γίνεται έμμεσα, μέσω των φόρων που πληρώνουν οι επιχειρήσεις, και με την προσωπική φορολόγηση. Οι τοπικές και εθνικές κυβερνήσεις εισπράττουν επιπλέον εισόδημα από το φόρο προστιθέμενης αξίας και από άλλους φόρους, όπως οι φόροι αεροδρομίων ή εξόδου από τη χώρα.

Οι έμμεσοι, άμεσοι και προσωπικοί φόροι στα ταξίδια και στον τουρισμό, οι οποίοι παρουσιάζονται στον Πίνακα 8.2, δεν αντικατοπτρίζουν την πλήρη εικόνα των φορολογικών εσόδων, τα οποία συνεισφέρει η τουριστική βιομηχανία παγκοσμίως. Σε πολλές πόλεις και χώρες επιβάλλεται χρέωση για τη χρήση των αεροδρομίων και τη διάσχιση των συνόρων. Το 1994 η Διεθνής Ένωση Αεροπορικών Μεταφορών (International Air Transport Association – IATA) επισήμανε 900 τέτοιους φόρους, οι οποίοι επιβαρύνουν τους ταξιδιώτες.

Μέσω της έμμεσης φορολόγησης και μόνο, τα ταξίδια και ο τουρισμός αντιστοιχούσαν το 1991 στο 11,7% των συνολικών εσόδων από το ΦΠΑ. Καθώς αποτελούν τη μεγαλύτερη βιομηχανία παγκοσμίως, τα ταξίδια και ο τουρισμός επίσης συμβάλουν σε πολύ μεγάλο βαθμό στα έσοδα από τη φορολόγηση.

Τα επίπεδα των επενδύσεων συχνά αποτελούν ικανοποιητικό δείκτη της αναπτυξιακής προοπτικής της τουριστικής βιομηχανίας. Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού (World Travel and Tourism Council Report – WTTC), το 1996 οι κεφαλαιουχικές επενδύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ταξίδια και τουρισμό υπολογίζεται πως αντιστοιχούσαν στο 14,6% των συνολικών επενδύσεών της, αγγίζοντας τα 197 δισεκατομμύρια ECU (236 δισεκατομμύρια δολάρια). Η προοπτική ανάπτυξης του τουρισμού φαίνεται ακόμα μεγαλύτερη σε βάθος χρόνου, καθώς οι επενδύσεις στα ταξίδια και στον τουρισμό αναμένεται να αυξηθούν κατά 35,5% σε πραγματικούς όρους, αγγίζοντας τα 366 δισεκατομμύρια ECU (426 δισεκατομμύρια δολάρια) μέχρι το 2006.

Το 1995, τα ταξίδια και ο τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπολογίζεται ότι οδήγησαν άμεσα και έμμεσα στη δημιουργία 19,4 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων.

Στην αύξηση της απασχόλησης μπορεί επίσης να συμβάλουν οι επενδύσεις για τον τουρισμό, είτε του δημόσιου είτε του ιδιωτικού τομέα. Όπως υπολόγισε, λόγω χάρη, ο οικονομολόγος αεροπορικών μεταφορών Stephen Wheatcroft, μια επένδυση 150 εκατομμυρίων δολαρίων για ένα Boeing 747 που θα μεταφέρει 400 επιβάτες θα δημιουργήσει 400 θέσεις εργασίας, ενώ μια αντίστοιχη επένδυση για ένα ξενοδοχείο 4-5 αστέρων με 1.500 δωμάτια θα δημιουργήσει μέχρι και 3.750 θέσεις εργασίας (Wheatcroft, 1994).